

КАМЕН у праисторији

аутор Соња Перић

Завичајни музеј
Петровац на Млави

март - април 2022.

Оруђе од опсидијана,
са локалитета "Буљићка бара" Велики Поповић
и "Слатина - Турска чесма" Дреновац,
период млађег неолита

Пројектили од окресаног камена,
локалитет "Старе речне терасе" у Лозовику и
"Обала Мораве" крај села Рибара,
период енеолита

Зооморфна фигурина,
локалитет "Слатина - Турска
чесма" Дреновац,
период млађег неолита

Дуго сечиво од окресаног камена са усадником за дршку,
локалитет "Обала Мораве" Својново,
период винчанске културе

Глачане камене алатке са отвором
за држаљу - пијуци,
локалитет Рајкинац,
период металних доба

Привезак од речног облутка,
локалитет "Градац" Ланиште,
период старијег гвозденог доба

Жрвањ за млевење житарица,
локалитет "Пањевачки рит" Јагодина,
период старије гвоздено доба

Камени предмет са три урезане розете,
недовршени калуп за ливење,
локалитет "Пањевачки рит" Јагодина,
период металних доба

КАМЕН

Лепота, мистичност, енергија, употребна моћ... Дозвољава да буде обликован и коришћен за обликовање. Прича нам своју причу, али нам преноси и причу о човеку, његовом односу са природом, његовом развоју и способностима да преобликује стварност и прилагоди је својим потребама.

Од постанка људског рода, стене и камен магијски привлаче човека. Човек у њима открива погодан материјал за израду оруђа и оружја, од њега гради своја станишта и гробља, он му је инспирација за стварање утилитрних и култних предмета и објеката, накита и уметничких дела.

Камен је најпре коришћен необрађен, у формама и облицима какве је природа створила. У еволуцији људског рода, од *homo habilis*-а, вештог човека, који израђује прво камено оруђе, цепаче (*choppers*), директним цепањем облутака, ударањем камена о камен, камен је константно у људској употреби. *Homo erectus*, усправни човек, усавршава обраду камена стварајући ручни клин, универзално оруђе и оружје, техником директног обостраног окресивања каменог језгра. Обе гране *Homo sapiens*-а, разумног човека, користе нове технолошке поступке у обради камена. Алатке постају специјализоване, у облику листоликих лаких и малих ручних шиљака и разних врста кратких стругача. *Homo sapiens neanderthalensis* је прво људско биће које је успоставило култ мртвих и своје покојнике сахрањивао у гробове заштићене и обележене: ломљеним каменом, облацима или каменим плочама. *Homo sapiens sapiens*-а, карактерише ликовно обликовање камена и стена, појава сакралне уметности, слика, рељефа и линеарних представа на стени, али и израда скулптура од камена, најчешће представа женских фигура.

У доба средњег палеолита јављају се зачеци рударења камена, а у млађем палеолиту се систематски трага за квалитетним сировинама, развија се рударење, копају дубока окна и врши размена сировина.

Сакупљаче и ловце мезолита, који живе у периоду од 10.000 до 6.300 г. пре нове ере, у промењеним климатским условима холоцена, одликује ефикасност и прилагођавање животној средини. У технологији обраде камена и даље се користи техника окресивања, сировине се

економичније користе, израђују се микролити који се обично комбинују и усађују у кост, рог или дрво и настају нови типови оруђа и оружја, харпуни, дуги ножеви, српови. Ново, ефикасно оружје мезолитског човека су лук и стрела.

Различити типови алатки од окресаног камена имају своје варијанте различите по облику и намени: неретуширана и ретуширана сечива, дуга сечива и пострушке, који су служили као ножеви за сечење различитих материјала, од обраде меса и коже до жетве, стругачи који су служили за обраду крзна и коже, стругалице, пројектили, врхови за копља и стреле, пробојци, сврдла, длета, шиљци, секире и разне композитне алатке које су имале вишеструку намену.

Велике промене у животу човека дешавају се у периоду неолита: припитомљавање животиња и биљака, развој сточарства и земљорадње, производња керамике, а у обради камена појава технике глачања, врхунац у неолитској каменој индустрији. Полуфабрикати се добијају и даље окресивањем, тестерисањем, искуцавањем, а завршну обраду чини глачање, које је извођено уз помоћ ручних или статичних глачалица и текуће воде којом су отклањани прашкасти продукт глачања. Значајну групу каменог оруђа чине различите абразивне алатке, жрвњеви, растирачи, глачалице и друго.

Типично глачано оруђе су: секире, тесле, длета, тегови, чекићи, пијуци, као и кугле, пројектили. У доба неолита, појављују се и перфориране алатке са отвором за држаљу, секире и буздовани.

Сем оруђа и оружја, од камена су прављени и предмети сакралног и естетског карактера: антропоморфне и зооморфне фигурине, врхунске израде, брижљиво полиране, стилизованих форми, затим разни украсни и култни предмети, привесци различитих облика, амулети, перле, дугмад, прстење, наруквице, као и посуде и палете.

У периоду металних доба, и поред открића метала (бабра, бронзе и на крају гвожђа) који се користе за израду употребних, украсних и култних предмета, камен је и даље важна сировина. Искуство и знање стечено у неолиту у обради камена, преноси се у израду артефаката од метала. Овај процес је узајаман, како форме каменог оруђа утичу на формирање облика

металних алатки, тако и нови типови металних форми утичу на мењање облика каменог оруђа и оружја, посебно секира које добијају елегантније и боље профилисане облике.

И даље се користе типови оруђа као у млађем каменом добу, а нешто ширу примену имају брусеви који се у неолиту користе за оштрење коштаних алатки, а сада и за оштрење металних предмета. Батови, чекићи и пијуци користе се за рударење метала, ступе за мрвљење руда, а од камена настају и калупи за изливање металних предмета.

У култу и уметности, камен и дање заузима значајно место, те се од њега израђују фигурине, амулети, привесци, перле, култни предмети и друго.

Колико је глачано камено оруђе било вредно и колико се ценило време и труд који су потребни за његову израду, сведоче и оштећене или преломљене глачане алатке, које нису одбачене, већ су секундарно употребљаване за прављење нових алатки.

За оруђе од глачаног камена се користе различите врсте стена: финозрне седиментне, магматске стене, кречњаци, конгломерати и др.

„Камен у праисторији“ је изложба камених артефаката из праисторијских збирки Завичајног музеја у Јагодини, од периода старијег неолита (6.300 -5.200 г.пре нове ере) и млађег неолита (5.200 – 4.200 г.пре нове ере), енеолита (4.200- 2.000 г.пре нове ере), бронзаног доба (2.000 – 1.300 г.пре нове ере) до времена старијег гвозденог доба (1.300 – 300 г.пре нове ере) и млађег гвозденог доба (од 300 г.пре нове ере до почетка нове ере), са територије централног Поморавља. Предмети прибављени археолошким ископавањима, рекогносцирањима терена, као и путем поклона и откупа, чине богату грађу, а само мали део богатог фонда овом приликом излажемо како бисмо се заједно вратили у прошлост, покушали да замислимо и реконструишемо живот праисторијског човека, како би разумели његов однос према природи и свету који га је окруживао, његову упорност и стрпљење и можда део тог искуства препознали и прихватили као сопствено искуство...

